

HUQUQ IJODKORLIGIDA "LEGALTECH" VA SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNING YURIDIK-TEXNIK VA AXLOQIY JIHA TLARI

Eshboyev Elyorbek Shuhrat o'g'li

Toshkent davlat yuridik universiteti

“Huquq sohalari, huquqiy va siyosiy tadqiqotlar amaliy tahlili”

yo'nalishi magistratura bosqichi talabasi

Hozirgi kunda raqamli texnologiyalar huquqiy tizimning barcha sohalarini tobora chuqur qamrab olmoqda. **LegalTech** — huquqiy xizmatlar va huquq ijodkorligida qo'llaniladigan texnologiyalar majmui — jahon miqyosida yirik o'zgarishlarni keltirib chiqarmoqda. Sun'iy intellekt asosidagi dasturlar qonun loyihalarini tahlil qilish, ulardagi ziddiyatlarni aniqlash, normativ matnlarni avtomatik tuzish kabi vazifalarni bajarish imkoniyatiga ega bo'lib qolmoqda¹.

O'zbekiston Respublikasida ham “2030 yilgacha bo'lgan davrda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari” strategiyasi doirasida raqamli iqtisodiyot, “e-hukumat” tizimlari va qonunchilik sohasida innovatsion yondashuvlarni joriy etish ustuvor vazifalardandir². Shu munosabat bilan huquq ijodkorligida SI texnologiyalaridan foydalanish masalasining yuridik-texnik va axloqiy jihatlarni ilmiy jihatdan o'rganish alohida ahamiyat kasb etadi.

Ushbu ilmiy tezisning ilmiy yangiligi shundaki, unda O'zbekiston qonunchilik tizimi kontekstida LegalTech vositalaridan foydalanishning imkoniyatlari va cheklovlari birinchi bor kompleks ravishda tahlil qilinadi, algoritmik huquq ijodkorligida yuzaga keladigan axloqiy dilemmalar³ va ularni hal etishning nazariy asoslari taklif etiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

LegalTech mavzusi xorijiy adabiyotlarda keng tadqiq etilgan. Richard Susskind o'zining *"The Future of the Professions"* asarida huquqiy kasblarning texnologiyalar ta'sirida tubdan o'zgarishi muqarrarligini asoslaydi⁴. Mualliflar kelajakda sun'iy intellekt tizimlari huquqiy tahlil va maslahat berishda inson advokatlarining o'rnini egallashi mumkinligini ta'kidlaydi.

¹ Susskind R., Susskind D. *The Future of the Professions: How Technology Will Transform the Work of Human Experts*. — Oxford: Oxford University Press, 2015. — 368 p.

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son Farmoni. "2022–2026 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning yangi taraqqiyot strategiyasi to'g'risida". — Toshkent, 2022

³ **Axloqiy dilemma** — bu inson bir vaqtning o'zida ikki yoki undan ortiq axloqiy qadriyat, majburiyat yoki tanlov orasida qolib, qaysi biri to'g'ri ekanini aniqlash qiyin bo'lgan holatdir. Bunda har qanday qaror ma'lum bir salbiy oqibatga olib kelishi mumkin.

⁴ Susskind R. *Tomorrow's Lawyers: An Introduction to Your Future*. — 2nd ed. — Oxford: Oxford University Press, 2017. — 224 p

Frank Pasquale "The Black Box Society" asarida algoritmik qaror qabul qilishning shaffof emasligi, algoritmlar ichidagi "qora quti" muammosini ko'taradi⁵. Bu muammo huquq ijodkorligiga tatbiq etilganda ayniqsa keskin tus oladi: agar sun'iy intellekt taklif etgan norma qanday mantiq asosida shakllanganini tushunib bo'lmasa, uning demokratik legitimligi shubha ostiga olinadi.

Rossiya olimlaridan R.G. Valiev yuridik texnika nazariyasi bo'yicha o'z tadqiqotlarida normativ-huquqiy hujjatlar sifatini baholashda raqamli vositalarning rolini alohida ko'rsatib o'tadi⁶. O'zbek huquqshunos olimlari orasida esa bu yo'nalish hozircha yetarlicha o'rganilmagan bo'lib, ilmiy tezis aynan ushbu bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan.

Yevropa Ittifoqining 2021 yilgi "Sun'iy intellekt to'g'risida"gi Reglamenti (AI Act) SI texnologiyalarini xavf darajasiga ko'ra tasniflash va huquqiy tartibga solishning global andozasini belgilab berdi⁷. Ushbu hujjat huquq ijodkorligida sun'iy intellekt dan foydalanishning me'yoriy asoslarini yaratishda muhim tayanch hisoblanadi.

METODOLOGIYA

Tadqiqot quyidagi ilmiy metodlarga tayanadi: **qiyosiy-huquqiy metod** — turli davlatlarning (AQSh, Yevropa Ittifoqi, Rossiya, Xitoy) LegalTech sohasidagi qonunchilik tajribasini qiyoslash; **tizimli-tahliliy metod** — LegalTech vositalarini huquq tizimining bir elementi sifatida ko'rib chiqish; **me'yoriy-mantiqiy metod** — algoritmik huquq ijodkorligida axloqiy tamoyillarning o'rnini aniqlash.

Shuningdek, tadqiqotda mavjud normativ-huquqiy hujjatlar (O'zbekiston Respublikasining "Elektron hukumat" to'g'risidagi qonuni, "Axborotlashtirish to'g'risida"gi qonuni), xalqaro tajriba va ilmiy maqolalar tahlili amalga oshirildi⁸.

Metodologik asosni tashkil etishda huquqiy texnikaning an'anaviy tamoyillari — aniqlik, izchillik, xilma-xillikdan qochish — zamonaviy sun'iy intellekt tizimlari imkoniyatlari bilan qanday uyg'unlashishi masalasiga alohida e'tibor qaratildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

LegalTech va sun'iy intellekt texnologiyalarining huquq ijodkorligidagi qo'llanilishi uchta asosiy yo'nalishda kuzatilmoqda:

⁵ Pasquale F. *The Black Box Society: The Secret Algorithms That Control Money and Information*. — Cambridge, MA: Harvard University Press, 2015. — 320 p.

⁶ Valiev R.G. *Yuridicheskaya texnika i texnologiya: uchebno-metodicheskoe posobie*. — Kazan: Kazanskiy universitet, 2019. — 178 s

⁷ Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). // *Official Journal of the European Union*. — 2024. — L series, No. 1689.

⁸ O'zbekiston Respublikasining "Axborotlashtirish to'g'risida"gi Qonuni. 2003 yil 11 dekabr, 560-II-son. — Toshkent, 2003

1. Normativ-huquqiy hujjatlarni avtomatik tahlil qilish. Natural language processing (NLP)⁹ texnologiyalari yordamida mavjud qonunchilikdagi qarama-qarshiliklar, bo'shliqlar va takrorlashlar avtomatik aniqlanishi mumkin. Xususan, "LexCheck", "Kira Systems" va "Luminance" kabi platformalar allaqachon shartnomalar va normativ hujjatlarni tahlil qilishda keng qo'llanilmoqda¹⁰.

2. Qonun loyihalarini shakllantirish va tahrirlash. GPT-4 va unga o'xshash katta til modellari (LLM) qonun loyihasi matnlarini yaratishda yordamchi vosita sifatida ishlatilmoqda. Biroq bu jarayonda yuridik texnikaning asosiy talablari — aniq terminologiya, mantiqiy izchillik, normaning umumiy xarakteri — ta'minlanishi muammoli masala bo'lib qolmoqda.

3. Huquqiy monitoring va prognozlash. Sun'iy intellekt tizimlari qonunchilik o'zgarishlarini kuzatib borish, ularning ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlarini bashorat qilish hamda davlat organlariga tavsiyalar berish imkonini yaratmoqda¹¹.

Axloqiy jihatdan esa quyidagi muammolar alohida muhokamani taqozo etadi. **Birinchidan**, algoritmik shaffoflik (algorithmic transparency) masalasi: SI qanday asosda ma'lum bir normativ yechimni taklif etganini tushuntira olmasligi huquqiy demokratiyaga ziddir¹². **Ikkinchidan**, algoritmik tarafkashlik (algorithmic bias)¹³: o'quv ma'lumotlaridagi noto'g'ri tendensiyalar sun'iy intellektning adolatsiz normalar taklif etishiga olib kelishi mumkin. **Uchinchidan**, mas'uliyat taqsimlanishi muammosi: sun'iy intellekt tomonidan yaratilgan norma qonunga kiritilgach, u uchun kim javobgar ekanligi — dasturchi, davlat organi yoki siyosatchi — aniq belgilanmagan.

XULOSA

Yuqorida bayon etilgan tahlillardan kelib chiqib, quyidagicha xulosa qilish mumkin: LegalTech va sun'iy intellekt texnologiyalari huquq ijodkorligini sezilarli darajada samaralashtirish imkoniyatiga ega, biroq ularni to'liq mustaqil qonunchilik sub'ektiga aylantirib bo'lmaydi. Sun'iy intellekt faqat inson qarorini qo'llab-quvvatlovchi yordamchi vosita sifatida ishlatilishi lozim. Bundan tashqari, yuridik

⁹ **Natural Language Processing (NLP)** — bu kompyuterlarning inson tilini tushunishi, tahlil qilishi, qayta ishlashi va yaratishini o'rganuvchi sun'iy intellekt yo'nalishidir. U tilshunoslik va informatika kesishgan nuqtada shakllangan.

¹⁰ Katz D.M., Bommarito M.J., Blackman J. A General Approach for Predicting the Behavior of the Supreme Court of the United States // PLOS ONE. — 2017. — Vol. 12(4). — e0174698.

¹¹ Coglianese C., Lehr D. Regulating by Robot: Administrative Decision Making in the Machine-Learning Era // Georgetown Law Journal. — 2017. — Vol. 105. — P. 1147–1223.

¹² Doshi-Velez F., Kim B. Towards a Rigorous Science of Interpretable Machine Learning. ArXiv preprint. — 2017. — arXiv:1702.08608

¹³ **Algoritmik tarafkashlik** — bu sun'iy intellekt yoki algoritmlar qaror qabul qilish jarayonida ayrim shaxslar yoki guruhlariga nisbatan adolatsiz, noto'g'ri yoki bir tomonlama natija chiqarishi holatidir.

texnikaning an'anaviy tamoyillari raqamli muhitda yangicha talqin qilishni talab etadi: me'yorning aniq va ommabop bo'lishi, algoritmik matnlarning inson tomonidan tekshirilishi majburiyligi shart sifatida belgilanishi zarur. Shu bilan birgalikda, axloqiy cheklovlar — adolat, mas'uliyat, shaffoflik — sun'iy intellekt asosidagi huquq ijodkorligining asosiy kafolati bo'lishi lozim. Ushbu tamoyillarni O'zbekiston Respublikasining "Sun'iy intellekt to'g'risida"gi milliy konsepsiyasiga qo'shish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son Farmoni. "2022–2026 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning yangi taraqqiyot strategiyasi to'g'risida". — Toshkent, 2022.
2. Susskind R. *Tomorrow's Lawyers: An Introduction to Your Future*. — 2nd ed. — Oxford: Oxford University Press, 2017. — 224 p.
3. Pasquale F. *The Black Box Society: The Secret Algorithms That Control Money and Information*. — Cambridge, MA: Harvard University Press, 2015. — 320 p.
4. Valiev R.G. *Yuridicheskaya texnika i texnologiya: uchebno-metodicheskoe posobie*. — Kazan: Kazanskiy universitet, 2019. — 178 s.
5. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). // *Official Journal of the European Union*. — 2024. — L series, No. 1689.
6. O'zbekiston Respublikasining "Axborotlashtirish to'g'risida"gi Qonuni. 2003 yil 11 dekabr, 560-II-son. — Toshkent, 2003.
7. Katz D.M., Bommarito M.J., Blackman J. A General Approach for Predicting the Behavior of the Supreme Court of the United States // *PLOS ONE*. — 2017. — Vol. 12(4). — e0174698.
8. Coglianese C., Lehr D. Regulating by Robot: Administrative Decision Making in the Machine-Learning Era // *Georgetown Law Journal*. — 2017. — Vol. 105. — P. 1147–1223.
9. Doshi-Velez F., Kim B. Towards a Rigorous Science of Interpretable Machine Learning. ArXiv preprint. — 2017. — arXiv:1702.08608.
10. Susskind R., Susskind D. *The Future of the Professions: How Technology Will Transform the Work of Human Experts*. — Oxford: Oxford University Press, 2015. — 368 p.